

Штода Ігор Олександрович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут
«Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-579-5-46>

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Від рівня фінансової спроможності місцевих громад залежить спроможність місцевої влади надавати якісні суспільні послуги та своєчасно реагувати на запити та потреби місцевого населення та бізнесу. Фактично якість життя людей у громадах залежить від ресурсів громади, від рівня свідомості та відповідальності місцевих керівників, а також їх навичок ефективно управляти наявними ресурсами громади.

У таблиці 1 наведено фактори, які впливають на доходну та витратну частину місцевих бюджетів, та на які громади можуть впливати і не можуть впливати своїми рішеннями.

Звернемо увагу на деякі з них.

Розглянемо фактори, які впливають на доходну частину місцевих бюджетів, і на які не можуть вплинути місцеві органи влади:

— податкова політика держави, а саме встановлення відсотків відрахувань від загальнодержавних податків до державного бюджету і до місцевих бюджетів. Це інструмент використовується дуже часто, можливо через значний розмір акумульованих ресурсів. Прикладом такого заходу є встановлення відсотку відрахувань від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2022 р. норматив відрахувань ПДФО до місцевих бюджетів становив 60%. Через збільшення заробітних плат військовим, частка їх ПДФО (т. зв. «військовий ПДФО») став суттєвою часткою власних доходів

місцевих бюджетів. Так у січні-серпні 2023 р. було зібрано 96 млрд. грн. цього податку, при тому що за весь 2021 р. – лише 12 млрд. грн.[1]. І на фоні того, що доходи місцевих бюджетів стали більше витрат і очільники громад витрачали їх на свій розсуд, влада вирішала вилучити військовий ПДФО з 1 жовтня 2023 р. для цільового використання державою, а саме на підтримку ЗСУ, закупівлю дронів, виробництво зброї та техніки. Наступний важливий крок, здійснений державою, це запровадження механізму бронювання працівників за умови їх офіційного працевлаштування на критично важливих підприємствах та запровадження критерію по заробітній платі (2,5 мінімальних заробітних плати, що становить 20 тис. грн. у 2025 р.). Такий крок спрацював позитивно у двох аспектах: збільшив кількість офіційно працюючих і збільшив фонд оплати праці, який є базою для нарахування обов'язкових податків і внесків, зокрема і ПДФО.

– бюджетно-трансфертна політика, зокрема запровадження реверсної дотації для горизонтального вирівнювання бюджетів. Критерієм вилучення коштів громади є індекс податкоспроможності (відношення суми ПДФО, що формується в громаді, до чисельності громадян). Якщо індекс податкоспроможності менше 0,9, то громада отримує базову дотацію від державного бюджету, яка становить 80% від суми, якої не вистачає до середнього по країні значення. Якщо індекс від 0,9 до 1,1, то громада вважається самодостатньою або бездотаційною. Якщо індекс громади більше 1,1, то громада має сплатити реверсну дотацію, яка становить 50% від «надлишкової» суми [2]. У 2024 р. рішенням уряду було тимчасово призупинити вилучення реверсної дотації, а дискусії про подовження такого заходу на час війни тривають [3].

Щодо факторів, на які місцеві органи влади можуть впливати, і які опосередковано впливають на доходну частину бюджету, то звернемо увагу на, передусім, ставлення посадових осіб органів місцевої влади до місцевого населення та бізнесу. Таке ставлення проявляється у рівні професіоналізму посадовців територіальної громади, їхньої здатності ефективно управляти фінансами та

активами громади у відповідальний і професійний спосіб, планувати бюджет громади, розподіляти наявні обмежені ресурси, залучати громадськість до обговорення важливих питань та проблем, планів розвитку громади; звітувати перед громадою про досягнення тощо.

Таблиця 1

Контрольовані та неконтрольовані фактори впливу на доходну та витратну частину бюджетів органів місцевого самоврядування

Неконтрольовані фактори (на які не впливає місцева влада)		Контрольовані фактори (на які впливає місцева влада)	
1	2	3	4
<i>Фактори, що впливають на доходну частину бюджету</i>	<i>Фактори, що впливають на витратну частину бюджету</i>	<i>Фактори впливу на доходну частину бюджету</i>	<i>Фактори, що впливають на витратну частину бюджету</i>
Податкова політика (встановлення ставок і відсотку відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів)	Державні стандарти надання адміністративних та соціальних послуг (зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму – зростання оплати праці працівників бюджетної сфери та соціальних допомог)	Податкова політика (встановлення ставок місцевих податків і зборів; співпраця з податковою для кращого адміністрування місцевих податків і зборів, зокрема землі, нерухомості, транспорту, туристичного збору)	Оптимізація мережі бюджетних установ (шкіл, садочків, лікарень, закладів культури)
Безпекова ситуація (воєнні ризики та руйнування інфраструктури знижують ділову активність, унеможливорює інвестиції, спричиняє міграцію населення і капіталу)	Міграція населення (витрати на розміщення внутрішньо переміщених осіб, задоволення їх базових потреб в освіті, охороні здоров'я та житлі)	Професійність управління активами громади (ефективне використання комунальної власності; професійне управління фінансами дозволяє уникати дисбалансів, отримувати доходи від тимчасово вільних коштів)	Розмір видатків на соціальну сферу понад встановлені державою стандарти формують імідж громади і притягують нових мешканців

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4
Міграція населення (зменшення кількості платників податків)	Безпекова ситуація (руйнування інфраструктури – необхідність її відновлення, збільшення витрат на оборони та заходи безпеки)	Наявні та потенційні ресурси громади (розвиток інфраструктури)	Внутрішньо переміщені можуть обирати громади для проживання, які вже зарекомендували себе як такі, що допомагають у вирішенні соціальних та житлових проблем
Міжбюджетна трансфертна політика (обсяги і своєчасність надходження дотацій, субвенцій)		Інвестиційна привабливість громади (створення сприятливого клімату для залучення інвесторів, розвиток інфраструктури)	
Загальна економічна ситуація в країні (рівень інфляції, безробіття, низхідні економічні цикли)	Зростання цін на енергоносії збільшує видатки на комунальні послуги для бюджетних установ	Прозорість прийняття управлінських рішень і підзвітність місцевої влади (підвищує довіру до влади, зменшує тіньовий сектор, сприяє залученості та згуртованості громади)	
		Цільове використання бюджетних коштів, запобігання корупції (збільшує довіру бізнесу і громади)	

Здійснення вищенаведених заходів систематично, поряд із запровадженням більшої доступності та зручності послуг для громади (в тому числі через цифровізацію), створюють і підтримують атмосферу чесності, прозорості, підзвітності, відповідальності, що в свою чергу сприяє залученості громадян, збільшення рівня довіри до місцевої влади, формує місцевий соціальний капітал.

Така залученість і довіра викликає бажання сплачувати податки, тому що мешканці бачать куди місцева влада витрачає кошти.

Приклади, наведені вище [1], коли органи місцевої влади отримуючи додаткові кошти направляють їх на потреби, без урахування інтересів громади, свідчать про те, що це є проблемною

сферою в Україні, для подолання якої потрібно докладати чимало свідомих зусиль.

Досвід територіальних громад показує, що ті території, які цілеспрямовано формують такий позитивний бренд та сучасний імідж, отримують значно більшу увагу з боку суспільства:

- інші громади прагнуть перейняти досвід і скласти угоди про співпрацю;
- прозорим і відповідальним громадам легше привернути увагу інвесторів, іноземних та вітчизняних[4];
- підприємства релокують в ці громади виробництва;
- у громади більша спроможність утримати людський капітал;
- такі громади приваблюють внутрішньо переміщених осіб;
- гарний імідж громади приваблює туристів.

Це, у свою чергу, стимулює зростання економічної активності, розширює податкову базу і, зрештою, сприяє збільшенню доходів місцевого бюджету, а отже і фінансовій спроможності територіальної громади.

Література:

1. Фросіняк Р.В. Фінансова спроможність територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні: управлінські виклики та адаптація. *Центрально український вісник права та публічного управління*. 2025. Вип. 1 (9). С.86–92.
2. Реверсна дотація. Офіційний сайт Зазимської сільської територіальної громади. URL: <https://zotg.gov.ua/>.
3. Аналіз реверсної дотації на 2025 р.: експертний огляд. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/18921>.
4. Хірівський, Р., Гаврилюк, І., Брух, О. Вплив іміджевого маркетингу на пізнаваність бренду територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-111/>